

17.09.2020

POL-2020-38265

Voimassaoloaika

1.10.2020 - 30.9.2025

Säädösperuste

Laki poliisin hallinnosta 4 §

Muuttaa/Kumoaa

POL-2015-8964, 5.7.2015 Ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttuminen sekä ihmiskaupan uhrien auttaminen

Kohderyhmät

Poliisi

Ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttuminen sekä ihmiskaupan uhrien auttaminen

Sisällys

1 Ohjeen tarkoitus ja tavoite	1
2 Ihmiskaupan ja sen kaltaisten rikosten torjunta	2
3 Ihmiskaupparikosten ja uhrin tunnistaminen	3
4 Esitutkinta ja syyttäjäteistyö	6
5 Ihmiskaupan uhri ja auttamisjärjestelmä	8
5.1 Ihmiskaupan uhri.....	8
5.2 Auttamisjärjestelmä ja uhrin ohjaaminen palvelujen piiriin	9
6 Ihmiskaupan uhrin suojelu ulkopuolisilta turvallisuushilta	12
7 Ihmiskaupan uhrille annettava toipumisaika	13
8 Ulkomaalaislain mukainen harkinta-aika ilman oleskeluoikeutta maassa olevalle ihmiskaupan uhrille	13
8.1 Harkinta-ajan tarkoitus	13
8.2 Harkinta-aikaan liittyvät toimenpiteet.....	14
9 Yhdenvertaisuusvaltuutetun kanssa tehtävä yhteistyö	15
10 Ihmiskauppaepäilyn vaikutukset maasta poistamispäätöksen täytäntöönpanossa	16

1 Ohjeen tarkoitus ja tavoite

Tämän ohjeen tarkoituksena on yhdenmukaistaa ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttumista ja niihin liittyvää esitutkintaa sekä menettelyä ihmiskaupan uhrien auttamisessa. Sen tavoitteena on edistää mahdollisten ihmiskaupan uhrien tasavertaista kohtelua ja lisätä poliisin tietoisuutta ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä.

Ihmiskauppa on yleensä osa kansainvälistä vakavaa ja järjestäytynyttä rikollisuutta, mutta myös rakenteeltaan kevyet ja maasta toiseen nopeasti liikkuvat pienet rikollisryhmät tai yksittäiset henkilöt harjoittavat

ihmiskauppaa. On arvioitu, että ihmiskauppa on huumekaupan ja laittoman asekaupan jälkeen kolmanneksi suurin laittomien tulojen lähde maailmassa. Ihmiskauppa voi olla myös täysin kansallista rikollisuutta.

Ihmiskaupparikollisuus kätkeytyy helposti muiden samankaltaisten rikollisuuden muotojen alle eikä uhreja tai ihmiskauppiaita ole tämän vuoksi helppo tavoittaa. Suomessa ihmiskaupparikollisuutta on tullut esiin lähinnä seksuaalisissa tai työperäisissä hyväksikäyttötapauksissa, mutta myös esimerkiksi pakkoavioliittotarkoituksessa sekä hyväksikäyttöä rikollisessa toiminnassa.

Ihmiskauppaan liittyy usein valtioiden rajat ylittäviä elementtejä. Suomi onkin pääasiassa ihmiskaupan kauttakulku- ja kohdemaana, mutta on huomattava, että teko voi tapahtua kokonaisuudessaan myös Suomen rajojen sisäpuolella. Myös mahdollinen uhrituminen on voinut tapahtua lähtö- tai kauttakulkumaassa tai Suomessa.

Ihmiskauppa, törkeä ihmiskauppa sekä näiden yritykset on säädetty rangaistavaksi rikoslain 25 luvun 3 ja 3 a §:ssä. Tässä ohjeessa ihmiskaupan kaltaisilla rikoksilla tarkoitetaan paritusrikoksia sekä kiskonnantapaista työsyryntää.

2 Ihmiskaupan ja sen kaltaisten rikosten torjunta

Poliisiin tulee omalla toiminnallaan pyrkiä vaikuttamaan ihmiskaupan vastaisen ilmapiirin luomiseen. Poliisiammattikorkeakoulun on huolehdittava siitä, että poliisikoulutuksen saaneella on perusvalmiudet tunnistaa ihmiskaupan uhri ja ohjata hänet auttamisjärjestelmän piiriin.

Ihmiskaupan ja sen kaltaisten rikosten ilmisaaminen edellyttää poliisilta yleensä pitkäjännitteistä ja tehokasta paljastavaa toimintaa. Poliisiin tulee suunnata voimavaroja ihmiskaupan ja sen kaltaisen rikollisuuden torjuntaan, paljastamiseen ja esitutkintaan. Poliisiyksiköiden tulee varmistaa, että niillä on käytettävissään riittävästi erityisosaamista hallitsemaan ihmiskaupparikollisuuteen liittyvät erityispiirteet.

Ihmiskaupan torjunnan tehokkuuden ja vaikuttavuuden edellytyksenä on, että kaikessa poliisitoiminnassa osataan tunnistaa ihmiskaupan mahdolliset uhrit ja ohjata heidät auttamisjärjestelmän piiriin. Ihmiskaupan uhrin tunnistamiseen tulisi kiinnittää erityisesti huomiota silloin, kun poliisin asiakkaana on henkilöitä seksipalvelujen myynnin, seksuaalisen hyväksikäytön tai luvattoman tai muutoin säädösten vastaisen työvoiman käytön selvittämisen seurauksena. Ihmiskaupan mahdollisuus on otettava huomioon myös esimerkiksi laittoman maahantulon järjestämiseen ja kerjäämiseen liittyviä rikosepäilyjä selvitetäessä, oleskelulupaprosessissa, turvapaikkamenettelyssä, käännyttämisestä päätettäessä ja maasta poistamispäätösten täytäntöönpanossa.

Lähtökohtaisesti tulisi pyrkiä siihen, että ihmiskaupan uhri, joka on haavoittuvassa asemassa, voisi asioida poliisissa yhden ja saman ihmisen kanssa luottamuksen saavuttamiseksi poliisiin ja asiakkaan välillä.

3 Ihmiskaupparikosten ja uhrin tunnistaminen

Ihmiskauppa ei ole hetkellistä kaupantekoa, vaan hyväksikäytön prosessi, jossa tekijä eri keinoin alistamalla uhriaan pyrkii hyötymään tästä useasti taloudellisesti. Vaikka henkilö alun perin olisi lähtenyt vapaaehtoisesti mukaan johonkin tilanteeseen, esimerkiksi prostituutiotoimintaan, seksisuhteeseen, työhön, avio-, tai avoliittoon tai rikolliseen toimintaan, hän voi joutua hyväksikäytetyksi toiminnan edetessä. Olennaista on tunnistaa henkilön tosiasiallinen vapaus päättää asioistaan. Mikäli tällaista vapautta ei ole, teko saattaa täyttää ihmiskaupan tunnusmerkistön.

Ihmiskaupan tunnusmerkistö jaetaan kolmeen elementtiin, joita ovat 1) ihmiskaupassa käytetyt keinot, 2) tekotavat sekä 3) näiden tarkoitus. Jotta kysymyksessä voi olla ihmiskauppa on jokaisesta kolmesta elementistä täyttyvä lain tarkoittama keino, tekotapa sekä tarkoitus.¹ Uhrin ollessa alle 18-vuotias, ei tunnusmerkistön täyttymiseksi edellytetä erityisiä keinoja, vaan riittävää on, että jokin tekotavoista tai tarkoituksista täyttyy.² Myös ihmiskaupan sekä sen törkeän tekemuodon yritykset ovat kriminalisoitu.

1) Keinot:

- riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksi käyttäminen
- painostaminen³
- erehdyttäminen tai toisen erehdystä hyväksi käyttämällä
- korvauksen maksaminen toista määräysvallassa pitävälle henkilölle tai korvauksen vastaanottaminen

2) Tekotapa:

- toisen määräysvaltaansa ottaminen
- värvääminen
- luovuttaminen
- kuljettaminen
- vastaanottaminen
- majoittaminen

3) Tarkoitus:

- seksuaalinen hyväksikäyttö
- pakkotyö
- muut ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet
- elinten käyttö

Teko on katsottava sen törkeäksi tekemuodoksi, mikäli

- 1) keinojen sijaan tai lisäksi väkivaltaa uhkausta tai kavaluutta tai
- 2) rikos kohdistuu alle 18-vuotiaaseen tai
- 3) henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt tai

¹ Katso lisää: OM työryhmämietintö 2003:5, Ihmiskauppa, paritus ja prostituutio s. 84-99, sekä HE 37/2004 vp. s. 92-105.

² Katso lisää: HE 103/2014 vp. s. 50-51.

³ Katso lisää: HE 103/2014 vp. s. 50-51.

- 4) uhrille aiheutetaan vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuvaan kärsimystä tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella, tai
- 5) rikos tehdään osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa
- 6) Ja lisäksi rikos on kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Ihmiskaupan tunnistamiseksi ilmiönä, on huomattava, että se voi ilmetä erilaisina muotoina. Lista on tarkoitettu esimerkinomaiseksi, eikä listaa ole tarkoitettu tyhjentäväksi. Täten on korostettava, että näiden lisäksi voi ilmetä myös muita muotoja, joissa ihmiskauppaa voi esiintyä.

- seksuaaliseen hyväksikäyttöön tähtäävä ja prostituutioon liittyvä ihmiskauppa
- työperäinen ihmiskauppa ja työvoiman hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa
- hyväksikäyttö kotityössä
- pakkoavioliittoihin ja lumeavioliittoihin liittyvä ihmiskauppa
- rikollisessa toiminnassa hyväksi käyttäminen
- kerjäämään pakottaminen
- elinkauppa
- jne.

Ihmiskauppaa ilmiönä tutkivissa tutkimuksissa on havaittu, että ihmiskauppaa esiintyy erityisesti seuraavilla sektoreilla / aloilla.⁴ Listaa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi, ja näiden lisäksi voi ilmetä myös muita aloja millä ihmiskauppaa esiintyy. Listan perusteella ei myöskään voida esittää, että ihmiskauppaa esiintyy aina tällaisilla aloilla.

- ravintola-ala
- rakennusala
- siivousala
- kauneudenhoitoala
- maatalous, puutarha-ala, kasvihuoneet, marjanpaiminta
- kotitaloustyö
- prostituutio
- erotiikkapalveluliikkeet ja Thai-hierontapaikat
- jne.

Rikoksenteelijät saattavat myös kontrolloida uhreja monin tavoin. Kontrolli voi ilmetä monin eri muodoin, ja seuraavassa esimerkinomainen listaus siitä miten uhrin kontrollointi voi ilmetä:

- Taloudellinen kontrolli, esimerkiksi velkasiteen kautta. Velka ei välttämättä ole edes todellinen. On mahdollista, että rikoksenteelija on ”maksanut” uhrin maahantulon ja ilmoittaa sen olevan 15 000 euroa, josta tekijän ja uhrin välille muodostuu velka. Kyse voi olla uhrin erehdyttämisestä ja/tai uhrille luotavasta riippuvaisesta asemasta.
- Erehdyttäminen, psykologinen kontrolli, uhkailu, fyysinen väkivalta, pelottelu. Esimerkiksi edellä mainittu keksitty velka ja sen nojalla uhria voidaan painostaa tekemään työtä velan maksamiseksi rikoksenteelijälle.

⁴ Viuhko, Minna: Restricted agency, control and exploitation – Understanding the agency of trafficked persons in the 21st-century Finland. Helsinki: HEUNI Publication Series 90.

Painostuksena uhria voidaan uhkailla esim. tekemällä hänestä ilmoitusviranomaisille.

- Uhrin liikkumisvapauden rajoittaminen, yhteydenpidon/sosiaalisten suhteiden rajoittaminen
- Suomalaiseen yhteiskuntaan integroitumisen estäminen, kielen oppimisen estäminen
- Passin / henkilöllisyyspapereiden tai muiden asiakirjojen pois ottaminen / takavarikointi
- Heikot työskentely- ja/tai asuinolosuhteet.

Esimerkiksi seuraavanlaisten viitteiden ilmetessä tulee erityisen tarkasti arvioida, onko henkilö mahdollisesti ihmiskaupan uhri:

- Henkilön erehdyttäminen työnteon luonteen, ehtojen tai olosuhteiden suhteen.
- Työlainsäädännön ja yleisten työehtojen rikkomiset.
- Pelko tekijää kohtaan, kuten väkivallan uhka, joka voi kohdistua paitsi uhriin itseensä myös hänen perheenjäseniinsä tai muihin omaisiinsa.
- Läheinen suhde tekijään ja siitä johtuva riippuva tai alisteinen asema-velkaantumisen johtuva heikko taloudellinen tilanne, joka voi matkakustannusten lisäksi johtua esimerkiksi palkan maksamatta jättämisestä tai huomattavan pienestä palkasta tai siitä, että työnantaja pidättää kohtuuttoman osuuden palkasta muun muassa asumis- ja ruokakuluihinluvottomasti maassa olevan pelottelu ja uhkailu viranomaisilla.
- Laillisesti maassa oleskelevia uhreja uhkaillaan työluvan menettämällä, työsuhteen päättämällä ja kotimaahan takaisin lähettämällä sekä painostetaan perheenyhdistämällä tai perheen karkottamisella.
- Uskonnollisista riiteistä ja niiden toteutumisesta johtuva pelko.
- Uhrin psyykinen tasapainottomuus, traumatisoituneisuus, päihderiippuvuus tai muusta syystä johtuva erityinen turvattomuus tai riippuvaisuus tekijästä, kuten kielitaidottomuus, turvaverkoston puute, ulkomaalaisuus tai nuori ikä.
- Vammaisuudesta johtuva puolustuskyvyttömyys.
- Asunnottomuus tai muu syrjäytyneisyys
- Matkustus- tai muiden henkilökohtaisten asiakirjojen tai muun omaisuuden, kuten pankkikorttien ja niiden tunnuslukujen, haltuunotto
- Muut liikkumisvapauden rajoitukset, joilla fyysisten esteiden lisäksi tarkoitetaan muutakin vapauden ja itsenäisen asioinnin kontrollointia, kuten ansioihin pääsyn rajoittamista tai ansioiden takaisinperintää, työpaikkaan sitomista asumisjärjestelyin tai työaikajärjestelyin niin, ettei selvää rajaa työ- ja vapaa-ajan välillä ole, sekä työpaikan ulkopuolisten kontaktien luomisen, maan kielen oppimisen, avun hakemisen (esimerkiksi ammattiliitoista) tai työpaikan vaihtamisen estämistä.

Edellä mainittujen esimerkkitalanteiden ja listojen kohdalla on myös syytä tarkastella sitä, onko toiminnan kohteella tosiasiallinen vapaus päättää asioistaan.

Ihmiskaupan uhrin tunnistamisessa on lisäksi tärkeää havaita, ettei uhriksi joutuminen myöskään katso ikää tai sukupuolta. Uhriksi voi joutua myös kantasuomalainen, Suomen kansalainen, pitkään Suomessa oleskellut, juuri Suomeen tullut, Suomessa käymässä oleva, turvapaikanhakija tai laittomasti maassa oleva, jne.

Uhriutumisen selvittämisen tukena voi käyttää esimerkiksi liitteessä 1 olevia keskusrikospoliisin laatimia kysymyksiä.

4 Esitutkinta ja syyttäjyhteistyö

Kun poliisin tietoon tulee epäily ihmiskaupparikoksesta, asiasta on viipymättä kirjattava rikosilmoitus poliisiasian tietojärjestelmään. Esitutinnan onnistumisen edellytyksenä on, että asianomistajalle haetaan esitutkintaa varten laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997, myöhemmin ROL) 2 luku 1 a §:n mukaisen tuomioistuimen määräämä oikeusavustaja. Epäilty rikos voi tulla poliisin tietoon myös esimerkiksi turvapaikkaprosessin yhteydessä tai Joutsenon vastaanottokeskuksen päätöksenteon tukena toimivassa monialaisessa asiantuntijaryhmässä toimivan poliisin kautta. Tällöinkin asiasta on kirjattava rikosilmoitus.

Esitutkintalain 3 luvun 3.1 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty.

Jos ihmiskaupasta on viitteitä, tekoa tulee lähtökohtaisesti tutkia ihmiskauppa- tai törkeä ihmiskauppa -nimikkeellä. Esitutinnan priorisoinneissa tulee ottaa huomioon ihmiskaupparikoksen luonteesta johtuen rikosprosessin mahdollisimman nopea loppuun saattaminen.

Ihmiskaupparikosta, mutta myös esimerkiksi paritusta tai kiskonnan tapaista työsyryntää tutkittaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota tekoon, sen olosuhteisiin ja teon kohteena olevan asemaan, jotta mahdollinen ihmiskauppa saadaan paljastettua ja mahdolliset ihmiskaupan uhrit auttamisjärjestelmän piiriin. Tutkinnassa on otettava myös huomioon sellaiset teot, jotka täyttävät jonkin muun rikoksen tunnusmerkistön tutkittavan päärikoksen ohella. Tällaisia ovat esimerkiksi paritusrikoksen yhteydessä ilmitulleet pahoinpitely- tai kiristysrikokset.

Ihmiskaupan uhri saattaa olla pakotettu tekemään rikoksia. Siten ihmiskaupan tunnistaminen myös esim. anastus- tai huumorikoksia tutkittaessa olisi tärkeää. Tunnistaminen voi olla hyvin vaikea, kun uhri näyttäyty rikollisena, eikä hän voi puolustaa itseään kertomalla henkilöistä, jotka ovat pakkottaneet hänet tekemään rikoksia. Kansainväliset veloitteet, kuten ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn EU direktiivin (2011/36/EU, 8 artikla), edellyttävät mahdollisuutta jättää rankaisematta ihmiskaupparikosten uhreja, jotka ovat osallistuneet laittomaan toimintaan pakotettuina.

On otettava huomioon, ettei ihmiskaupan tunnusmerkistön täytyminen edellytä, että henkilö olisi vielä joutunut esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi tai pakkotyöhön. Riittävää on, että *tekijällä on ollut tarkoitus* saattaa hänet tällaisiin oloihin. Näin ollen esimerkiksi seksuaalisesta hyväksikäytöstä rangaistaan erikseen, jos se täyttää seksuaalirikoksen tunnusmerkistön. Tämä edellyttää, että myös nämä on tutkittu.⁵

⁵ Katso lisää HE 34/2004 vp. s. 96.

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyöstä säädetään esitutkintalain 5 luvussa. Ihmiskaupparikoksen ja sen kaltaisten rikosten esitutkinnassa on lisäksi huomioitava, mitä yhteistyöstä on todettu Poliisihallituksen ohjeessa Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet (POL-2018-50758).

Syyttäjän kanssa tehtävä yhteistyö on ensiarvoisen tärkeää, jotta tapauksien esitutkinta pystytään suuntaamaan oikein. Syyttäjälle on tehtävä esitutkintalain 5 luvun 1 §:ään perustuva ilmoitus aina epäiltäessä ihmiskauppaa tai ihmiskaupan kaltaista rikosta. Varsinkin tutkinnan alkuvaiheissa syyttäjän oikeudellisesta asiantuntemuksesta on erityistä hyötyä, kun tutkinnan keskeisistä linjauksista päätetään. Jo tässä yhteydessä syyttäjä ja tutkinnanjohtaja voivat sopia tutkittavista rikoksista ja rikosnimikkeistä siten, ettei valinnalla suljeta mitään mahdollisia vaihtoehtoja pois.

Rikoslain 1 luvun 7 § 3 momentin mukaan Suomen lakia sovelletaan teko paikan laista riippumatta myös Suomen ulkopuolella tehtyyn ihmiskauppaan ja törkeään ihmiskauppaan. Esitutkintalain 3 luvun 8 §:n nojalla poliisi voi tutkia ulkomailla tehdyksi epäillyn ihmiskaupparikoksen, jos esitutkinnan toimittaminen Suomessa on tutkinnallisista syistä ja rikosvastuun toteutumisen kannalta tarkoituksenmukaista. Esitutkinnan käynnistämistä harkittaessa tulee huomioida, että esitutkinnan toimittaminen saattaa edellyttää valtakunnansyyttäjän syytemääräystä. Kun asianomistaja ilmoittaa poliisille toisen Euroopan unionin jäsenvaltion alueella tehdystä rikoksesta, asianomistajan ilmoitus ja hänen vaatimuksensa on pääsääntöisesti toimitettava sen jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, jonka alueella rikos on tehty, jos poliisi ei tutki rikosta Suomessa.

On kuitenkin huomattava, että edellä mainitussa tilanteessa ihmiskaupan uhri ei enää Suomeen tullessa ole ihmiskauppiaiden vallassa. Tilanteet, jossa uhrituminen on tapahtunut Suomen ulkopuolella, mutta jossa uhri on Suomeen tullessa edelleen tekijöiden vallassa, voidaan rikoksen tapahtumapaikkana pitää Suomea. Rikoksen tapahtumapaikan ollessa Suomi ei sovelleta rikoslain 1 luvun 7 § 3 momenttia eikä edellytetä valtakunnansyyttäjän syytemääräystä. Näin voi olla myös tilanteissa, joissa ihmiskauppiat eivät itse ole Suomessa uhrien kanssa. Tällöin tekijä voi pitää Suomessa olevaa uhria vallassaan ja uhrin Suomessa ansaitsemat tuotot kanavoituvat ulkomailla oleville tekijöille.

Esitutkinnassa tulee hyödyntää tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti pakkokeinoja. Rikoksesta saadun hyödyn jäljittämistä ja pois ottamista tulee mahdollisuuksien mukaan hyödyntää osana esitutkintaa. Myös käännyttämisestä vakavista rikoksista epäiltyjen ja karkottamisesitysten tekemistä vakaviin rikoksiin syyllistyneiden ulkomaalaisten kohdalla tulee käyttää yhtenä ihmiskaupan ja sen kaltaisten rikosten torjunnan keinona.

Auttamisjärjestelmä voi antaa auttamisjärjestelmään otetulle laillisesti Suomessa oleskelevalle uhrille enintään 90 vuorokauden mittaisen toipumisajan, jona aikana poliisi ei saa puhuttaa uhria ilman hänen suostumustaan. (ks. toipumisajasta ohjeen kohta 7)

Tuomioistuin voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa varten ihmiskaupparikosta tutkittaessa, jos sitä asianomistajan ja

rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa myös tosiasiallisesti toteutuu. Tutkinnanjohtajan tulisi tehdä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan määräämisestä ihmiskaupparikoksen asianomistajalle, jollei syyttäjä sitä tee (ETL 4 luku 10 §). Avustajalla on ihmiskauppatapauksissa yleensä merkittävä rooli esim. luottamuksen rakentamisessa asianomistajaan ja siten esitutkinnan edistämisessä.

Koska parituksen kohde voi tosiasiallisesti olla ihmiskaupan uhri, niin myös tälle tulisi hakea tuomioistuimen määräämää oikeudenkäyntiavustajaa esitutkintaa varten (ROL 2 luku 3 a §). Parituksen kohde kuulustellaan useimmiten todistajana eikä asianomistajana, jonka takia avustajan rooli saattaa olla keskeinen ihmiskaupan tunnistamiseksi.

Henkilön ohjaaminen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään ei ole riippuvainen esitutkinnan aloittamisesta. Mikäli ihmiskaupasta on viitteitä, mahdollinen ihmiskaupan uhri tulee ohjata auttamisjärjestelmän piiriin. Kun henkilölle on annettu tieto auttamisjärjestelmästä, tehdään tästä merkintä tämän kuulustelulomakkeelle.

Poliisilla on valtakunnallinen ihmiskaupparikostorjunnan asiantuntijaverkosto, jonka kautta varmistetaan se, että poliisiyksiköissä on käytettävissä riittävästi erityisosaamista hallitsemaan ihmiskaupparikollisuuteen liittyvät erityispiirteet. Verkoston kautta pystytään myös nopeasti levittämään ajantasaista tietoa ihmiskaupan uusista ilmenemismuodoista sekä torjuntamenetelmistä. Verkoston kautta Poliisihallitus pystyy saamaan tietoa torjuntaan liittyvistä ongelmista suoraan kentältä. Jokainen poliisilaitos on nimenyt verkostoon poliiseja, jotka edustavat niitä toimintoja, jossa ihmiskaupaa joko tutkitaan tai paljastetaan.

5 Ihmiskaupan uhri ja auttamisjärjestelmä

Kaikki toimenpiteet ihmiskaupan ja sen kaltaisten rikosten uhriksi joutuneen auttamiseksi ovat tärkeitä. Rikoksen kohteeksi joutuneen turvallisuudesta tulee huolehtia poliisin käytössä olevin keinoin ja hänet tulee ohjata rikoksen uhreille tarkoitettujen palvelujen piiriin. Ihmiskaupan uhrin auttamiseksi on luotu erillinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, josta säädetään kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta annetun lain (746/2011, myöhemmin vastaanottolaki) 4 luvussa.

5.1 Ihmiskaupan uhri

Lainsäädännössämme ihmiskaupan uhri määritellään sekä ulkomaalaislaissa että vastaanottolaissa. Ulkomaalaislain mukaan ihmiskaupan uhrilla tarkoitetaan ulkomaalaista, jonka voidaan perustellusti epäillä joutuneen ihmiskaupan uhriksi. Tämän määritelmän mukaiselle voidaan myöntää ihmiskaupan uhrin harkinta-aika tai oleskelulupa. Vastaanottolaissa ihmiskaupan uhrilla tarkoitetaan auttamisjärjestelmässä olevaa henkilöä. Myös Suomen kansalainen voi olla ihmiskaupan uhri ja hänet voidaan ohjata vastaanottolain mukaisen auttamisjärjestelmän piiriin.

Kummassakaan määritelmässä ei viitata rikoslain 25 luvun 3 §:ssä rangaistavaksi säädettyyn ihmiskauppaan tai 3 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn törkeään ihmiskauppaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että mahdollinen ihmiskaupan uhri voidaan ohjata auttamisjärjestelmään, vaikka asiassa ei olisi aloitettu esitutkintaa. Auttamisjärjestelmään voidaan ohjata myös henkilö, jonka epäillään joutuneen ihmiskaupan uhriksi ulkomailla riippumatta siitä, onko ulkomailla käynnistetty asiaan liittyvä esitutkinta. Uhrien auttamista ei ole myöskään rajoitettu vain niihin uhreihin, joille annetaan ulkomaalaislain 52 b §:ssä tarkoitettu harkinta-aika. Henkilö voidaan ohjata auttamisjärjestelmään myös uhriutumisen selvittämiseksi.

Vastaanottolain 38 §:ssä säädetään ihmiskaupan varsinaisesta tunnistamisesta. Varsinaisella tunnistamisella on merkitystä lähinnä harkittaessa, milloin ihmiskaupan uhriksi epäilty on alustavasti tunnistettu ja auttamisjärjestelmään otettu henkilö voi jatkaa auttamisjärjestelmässä, sekä onko henkilö oikeutettu edelleen saamaan auttamisjärjestelmän auttamistoimia. Jos auttamisjärjestelmään otettua henkilöä ei tunnisteta varsinaisesti ihmiskaupan uhriksi, tarkoittaa tämä lähtökohtaisesti hänen poistamistaan auttamisjärjestelmästä. Esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän päätös esitutkinnan aloittamisesta ja sen sisällöstä joko vahvistaa auttamisjärjestelmään otetun henkilön asemaa (aloitetaan esitutkinta ihmiskaupparikoksesta) tai antaa perusteen hänen poistamisestaan auttamisjärjestelmästä (esitutkintaa ei aloiteta tai tekoa aletaan tutkia muuna kuin ihmiskaupparikoksena).

5.2 Auttamisjärjestelmä ja uhrin ohjaaminen palvelujen piiriin

Vastaanottolain mukaan ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmällä tarkoitetaan järjestelmää, jonka puitteissa ihmiskaupan uhrien auttaminen järjestetään.

Auttamisjärjestelmä perustuu vastaanottolakiin ja kysymyksessä on viranomaistoiminta. Auttamistoimien järjestäminen tapahtuu kaksijakoisessa järjestelmässä, jossa auttamistoimien järjestäminen jaetaan Joutsenon vastaanottokeskukselle sekä kunnille. Tätä täydentää vielä kolmantena tahona toimijana vastaanottokeskukset.

Joutsenon vastaanottokeskus ylläpitää auttamistoimien järjestämisestä ihmiskaupan uhriksi, jolla ei ole kotikuntalaisia tarkoitettua kotikuntaa Suomessa. Tällaisia "ei-kotikuntalaisia" ovat esimerkiksi kolmansien maiden kansalaiset, laittomasti maassa olevat, sekä turvapaikanhakijat. Joutsenon vastaanottokeskuksen lisäksi, myös vastaanottokeskukset järjestävät täydentävästi turvapaikanhakijoille auttamistoimia.

Kunnat taas ylläpitävät auttamistoimien järjestämistä kotikuntalaisilleen. Esimerkiksi Suomen kansalaisille, EU-kansalaisille sekä jatkuvaluontoisen oleskeluluvan haltijoille.

Molemmissa tapauksessa uhri ohjataan ensin auttamisjärjestelmän piiriin. Joutsenon vastaanottokeskus ylläpitää auttamisjärjestelmää ja toimii yhteistyössä kuntien kanssa niissä tapauksissa, missä uhri on esimerkiksi Suomen kansalainen tai hänellä on kotikuntalaisia tarkoitettu kotikunta Suomessa.

Joutsenon vastaanottokeskuksen johtaja tai hänen määräämänsä virkamies tekee päätöksen auttamisjärjestelmään ottamisesta ja sieltä poistamisesta. Vastaanottokeskuksen päätöksenteon sekä ihmiskaupan uhrien auttamistoi-
mien ja suojelutarpeiden arvioimisen tukena toimii vastaanottolain 38 c §:n mukainen monialainen asiantuntijaryhmä, jossa on poliisin edustaja, jonka Poliisihallitus nimeää Maahanmuuttoviraston pyynnöstä. Asiantuntijaryhmä huolehtii vastaanottokeskuksen ja muiden viranomaisten välisestä tiedonku-
lusta.

Poliisin tehtävänä asiantuntijaryhmässä on turvallisuusuhkien alustava arvi-
ointi. Poliisin tulee tuntea uhka-arvioinnin periaatteet sekä viranomaisen
mahdollisuudet uhkien torjumiseen ja niiden poistamiseen

Auttamisjärjestelmään ohjaamiseksi tulee olla yhteydessä Ihmiskaupan uh-
rien auttamisjärjestelmän päivystysnumeroon p. 02954 63177, joka toimii
ympäri vuorokautisesti.

Kynnys auttamisjärjestelmään ohjaamiseksi tulee olla matala. Kun tapauk-
sessa on vähänkään viitteitä ihmiskaupasta, tulee olla yhteydessä päivys-
tysnumeroon sen selvittämiseksi, onko kyseessä tilanne, jossa auttamisjär-
jestelmän palveluja voitaisiin hyödyntää. On kuitenkin huomattava, että läh-
tökohtaisesti auttamisjärjestelmään ei voida ohjata ilman autettavan suostu-
musta.

Auttamisjärjestelmään esitetty henkilö otetaan auttamisjärjestelmään, jos
Joutsenon vastaanottokeskus olosuhteiden perusteella arvioi, että kyseessä
voi olla ihmiskaupparikoksen uhri ja hän on auttamistoi-
mien tarpeessa.

Auttamisjärjestelmään voidaan ottaa myös ihmiskaupparikoksen tutkinnassa
avustava henkilö, jos hän on erityisen avun tarpeessa. Käytännössä tämä
voi tarkoittaa esimerkiksi henkilöä, joka tulee ulkomailta käymään Suo-
messa todistaakseen ihmiskauppaa koskevassa oikeudenkäynnissä. Tällöin
henkilön auttamisjärjestelmässä olo määräytyy rikosprosessin vaatimusten
mukaan.

Auttamistoi-
mia voidaan antaa myös ihmiskaupan uhrin mukana seuraaville
lapsille, jotka eivät välttämättä ole itse ihmiskaupparikoksen uhreja. Autta-
misjärjestelmään voidaan ottaa myös kokonaisia perheitä, jos kaikki per-
heenjäsenet ovat joutuneet esimerkiksi työperäisen ihmiskaupan uhreiksi.

Pääsääntöisesti auttamisjärjestelmään ottamista koskeva esitys tehdään
kirjallisesti, mutta asian kiireellisyyden vuoksi se voidaan tehdä myös suulli-
sesti. Jos asiassa on aloitettu esitutkinta ihmiskaupparikoksen takia, poliisin
tulee ilmoittaa Joutsenon auttamisjärjestelmälle sinne esitettävän henkilön
henkilötiedot, perustiedot henkilön tilanteesta ja käynnissä olevasta esitut-
kinnasta sekä mahdolliset tiedot siitä minkälaisen ja kuinka kiireellisen avun
tarpeessa henkilö on (esimerkiksi majoitus, taloudellinen tuki, akuutti tervey-
denhuolto) sekä onko asiassa poliisin arvion mukaan auttamistoi-
mia järjes-
tettäessä huomioon otettavaa turvallisuusuhkaa.

Tutkinnanjohtaja ratkaisee sen, kuinka paljon esitutkintaa koskevia tietoja
auttamisjärjestelmälle voidaan luovuttaa. Mikäli asiassa ei ole aloitettu

esitutkintaa epäilystä ihmiskaupparikoksesta poliisin tulee esittää perusteet auttamisjärjestelmään ottamiselle.

Auttamisjärjestelmään ohjaamiseen johtavien toimenpiteiden käynnistämisestä poliisiyksikössä vastaa se päällystöön kuuluva henkilö tai tutkinnanjohtaja, jonka vastuualueella asia on tullut esiin, jollei tehtävää ole poliisiyksikössä vastuutettu erikseen nimetyille taholle. Jos tehtävä on poliisiyksikössä vastuutettu jollekin muulle taholle, on tieto esiin tulleesta ihmiskaupan uhriepäilystä toimitettava viipymättä tälle taholle.

Vastaanottokeskuksen johtaja antaa kirjallisesta tai suullisesta esityksestä valituskelpoisen hallintopäätöksen monialaisen asiantuntijaryhmän tuella.

Ihmiskaupan uhrien auttamista koskevien palvelujen ja tukitoimien piiriin ohjautumisen edellytyksenä on uhrien tunnistaminen. Poliisi on keskeisessä asemassa ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa ja siten myös auttamisen piiriin ohjaamisessa.

Uhrin ei voida pakottaa auttamisjärjestelmän piiriin vaan auttamisjärjestelmään ohjaamiseen tulee olla henkilön suostumus. Alaikäisten kohdalla voidaan tarvittaessa käyttää lastensuojelulaissa määriteltyjä suojelu- ja rajoitustoimenpiteitä. Mikäli poliisi tapaa millä tahansa tehtävällään ihmiskaupan uhriksi epäilemänsä henkilön, tulee muiden asiaan kuuluvien toimenpiteiden lisäksi käynnistää toimenpiteet henkilön auttamiseksi ja auttamisjärjestelmään ohjaamiseksi.

Käytännössä ongelmia voi aiheutua esimerkiksi siitä, että ihmiskaupan uhrielle auttamisjärjestelmän ymmärtäminen saattaa olla vaikeaa. Uhrin ei välttämättä luota aina poliisiin ja yhteistoiminta voi sen vuoksi olla haastavaa. Uhrille voidaan tarjota auttamisjärjestelmän lisäksi myös muiden rikosten uhrien auttamiseen erikoistuneiden kansalaisjärjestöjen järjestämää apua, kuten esimerkiksi Rikosuhripäivystystä, jossa on ihmiskauppaan erikoistuneita avustajia.

Auttamisjärjestelmää voidaan tarvittaessa hyödyntää myös esitutkinnan tukena esimerkiksi tilanteissa, jossa mahdollinen uhri vasta harkitsee yhteistyöhön ryhtymistä poliisin kanssa sekä halukkuuttaan auttamisjärjestelmään ohjaamiselle. Auttamisjärjestelmän taholta voidaan tarvittaessa tulla tapamaan uhria ja kertoa hänelle auttamis- ja tukitoimista.

Auttamisjärjestelmällä ei ole yleistä ilmoitusvelvollisuutta ilmoittaa poliisille auttamisjärjestelmässä olevista ihmiskaupan uhreista. Vastaanottolain 36 §:ssä tarkoitetun toipumisajan päätyttyä, jos sellainen on myönnetty, auttamisjärjestelmän johtajalla on kuitenkin velvollisuus ilmoittaa poliisille ihmiskaupan uhriesta ja päätöksestä, jolla hänet on otettu auttamisjärjestelmään. Vastaanottokeskuksen johtajan on tässä yhteydessä ilmoitettava poliisille myös henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, jos keskus on saanut tietoja olosuhteista. Jos uhri ei katso tarvitsevänsä toipumisaikaa, Joutsenon vastaanottokeskus ohjaa ja avustaa asianosaista olemaan yhteydessä poliisiin.

Auttamisjärjestelmästä poistaminen on monilta osin sidottu poliisin toimiin esitutkinnassa tai maasta poistamispäätösten täytäntöönpanossa. Jos esitutkintaa koskevasta päätöksestä ilmenee, että esitutkintaa rikoksesta ei aloiteta tai asiaa aletaan tutkia muuna kuin ihmiskaupparikoksena, nämä päätökset ovat perusteita poistaa henkilö auttamisjärjestelmästä. On myös mahdollista, jos esitutkinnan keskeyttämistä tai päättämistä koskevasta päätöksestä käy ilmi, että henkilön on katsottava joutuneen ihmiskaupparikoksen uhriksi, mutta asiaa ei ole voitu toimittaa syyttäjälle käsiteltäväksi, koska asiassa ei voida nostaa syytettä, Joutsenon vastaanottokeskus voi monialaista asiantuntijaryhmää kuultuaan tunnistaa henkilön ihmiskaupan uhriksi ja uhrilla on oikeus edelleen pysyä auttamisjärjestelmässä.

Jotta Joutsenon vastaanottokeskus saa tiedon poliisin tekemistä asiaan vaikuttavista toimista, tulee tutkinnanjohtajan ilmoittaa auttamisjärjestelmässä olevaan uhuriin liittyvästä, asiaa koskevasta esitutkintapäätöksestä Joutsenon vastaanottokeskukselle. Ilmoittaminen voidaan tehdä esimerkiksi lähettämällä kopio asiaa koskevasta päätöksestä tai muulla tavoin.

Jos asiassa on edelleen esitutkinta kesken, mutta poliisin toimilla voi olla vaikutusta ihmiskaupan uhrin oikeuksiin, tutkinnanjohtaja harkitsee, voiko Joutsenon vastaanottokeskusta informoida keskeneräisestä esitutkinnasta siltä osin kuin muutoksella voisi olla vaikutusta auttamistoimien kannalta. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun esitutkinnassa ihmiskaupparikoksen nimike muuttuu kiskonnantapainen työsyryntä-nimikkeeksi. Kiskonnantapaisen työsyryntän uhrilla ei lähtökohtaisesti ole oikeutta ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmän palveluihin.

6 Ihmiskaupan uhrin suojele ulkopuolisilta turvallisuushilta

Ihmiskaupan uhrin auttamiseen liittyy läheisesti uhrin suojele ulkopuolisilta turvallisuushilta. Poliisi tekee aina ihmiskaupan uhreille esitutkinalain 11 luvun 9 a §:n mukaisen rikoksen uhrin suojeleutarupeen arvioinnin ja ryhtyy sen mukaisiin suojeleutoimiin. Muita suojeleutoimenpiteinä kyseeseen voi tulla esimerkiksi turvakotimajoitus tai henkilösuojaus. Ulkopuolinen turvallisuushilta kohdistuu useimmiten uhuriin häntä hyväksikäyttäneen ihmiskauppiiaan toimesta. On myös otettava huomioon se, että henkeen ja terveyteen kohdistuneiden uhkien lisäksi uhreihin kohdistuu myös tekijöiden toimesta vaikuttamispyrkimyksiä ja manipulointia. Joutsenon vastaanottokeskus ja uhrin kotikunta toimivat vastaanottolain 38 d §:n mukaisesti poliisin kanssa yhteistyössä ihmiskaupan uhuriin liittyvissä kysymyksissä. Toiminnassa on myös muistettava todistajien suojele.

Ihmiskaupan uhrin, hänen Suomessa olevien läheistensä ja uhrin kanssa työskentelevien tahojen suojele turvallisuushilta on yksi poliisin perustehävistä. Turvallisuushiltojen huomioimisen mahdollistamiseksi on tärkeää, että poliisi saa tiedon auttamisjärjestelmään otettuun henkilöön kohdistu-neesta epäilyistä ihmiskaupparikoksesta ja mahdollisesti tietoon tulleista turvallisuushiltoista mahdollisimman pian.

Suojeleutehtävistä ja yhteistyöstä uhrin kotikunnan ja Joutsenon vastaanot-tokeksuksen kanssa suojeleun osalta vastaa uhrin asuinpaikan poliisilaitos. Asiaan liittyvää rikosta mahdollisesti tutkivan muun poliisiyksikön on, mikäli

se on eri kuin asuinpaikan poliisilaitos, kerrottava suojelusta vastaavalle poliisiyksikölle uhrin turvallisuuteen ja suojelutarpeeseen vaikuttavista seikoista.

7 Ihmiskaupan uhrille annettava toipumisaika

Vastaanottolain 36 §:n mukaan ihmiskaupan uhrille voidaan auttamisjärjestelmään ottamista koskevan päätöksenteon yhteydessä antaa 30 vuorokauden mittainen toipumisaika, jota voidaan jatkaa enintään 60 vuorokaudella, jos ihmiskaupan uhrin henkilökohtaiset olosuhteet sitä edellyttävät. Toipumisajan myöntää Joutsenon vastaanottokeskuksen johtaja tai hänen määräämänsä virkamies.

Toipumisaika voidaan antaa ihmiskaupan uhrille, joka on Suomen kansalainen tai Suomessa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella.

Toipumisajan tarkoituksena on antaa ihmiskaupan uhrille mahdollisuus toipua ja harkita yhteistyötä toimivaltaisten viranomaisten kanssa ihmiskaupparikoksen selvittämiseksi.

Toipumisaikana esitutkintaviranomainen tai syyttäjä ei saa ilman uhrin suostumusta olla yhteydessä uhriin. Toipumisaika ei kuitenkaan muutoin rajoita poliisin toimia käsillä olevien rikosten esitutkinnassa tai turvapaikatutkinnassa. Uhrille annetun toipumisajan kuluessa maasta poistamispäätöstä ei saa panna täytäntöön.

Joutsenon vastaanottokeskus informoi kaikkia auttamisjärjestelmään otettavia ihmiskaupan uhreja mahdollisuudesta saada toipumisaika ja se annetaan kaikille, jotka sen haluavat. Toipumisaika on tarkoitettu sellaisille henkilöille, jotka syystä tai toisesta eivät halua tai uskalla olla heti yhteydessä esitutkintaviranomaiseen. Auttamisjärjestelmään pääsemiseksi ei edellytetä, että henkilö sitoutuu todistamaan rikosentekijää vastaan rikosta tutkittaessa tai oikeudenkäynnissä. Auttamisjärjestelmä tekee harkinta-ajasta ja sen pituudesta rekisterimerkinnän UMA-järjestelmään.

Toipumisaika alkaa samana päivänä, jona henkilö on päätetty ottaa auttamisjärjestelmään. Toipumisaika keskeytetään, jos uhri päätetään poistaa auttamisjärjestelmästä.

8 Ulkomaalaislain mukainen harkinta-aika ilman oleskeluoikeutta maassa olevalle ihmiskaupan uhrille

8.1 Harkinta-ajan tarkoitus

Suomessa ilman laillista oleskeluoikeutta oleskelevalla ihmiskaupan uhrille voidaan antaa ulkomaalaislain 52 b §:ssä tarkoitettu *harkinta-aika*.

Harkinta-aika tulee myönnettäväksi vain tilanteessa, jossa mahdollinen ihmiskaupan uhri oleskelee ilman oleskeluoikeutta maassa. Harkinta-aikana tapahtuva oleskelu on ulkomaalaislain nojalla laillista maassa oleskelua. Harkinta-ajan kuluessa ei siten voida tehdä henkilöä koskevaa maasta

poistamispäätöstä eikä myöskään aiemmin tehtyä päätöstä voida panna täytäntöön.

Harkinta-ajan tarkoituksena on antaa ihmiskaupan uhrille aikaa kokemuksestaan toipumiseen ja päästä rikoksiin syyllistyneiden henkilöiden vaikutuspiiristä. Harkinta-aika antaa poliisille myös aikaa kartoittaa henkilön asemaa muun muassa esitutkinnassa ja oleskelulupalausunnon antoa varten.

8.2 Harkinta-aikaan liittyvät toimenpiteet

Harkinta-aika on kestoaltaan vähintään kolmenkymmentä päivää ja enintään kuusi kuukautta. Harkinta-aikaa voidaan jatkaa, jos uhrin henkilökohtaiset olosuhteet sitä edellyttävät. Kokonaiskesto voi olla yhteensä enintään kuusi kuukautta.

Harkinta-ajan antamisesta, jatkamisesta ja sen keskeyttämisestä päättää poliisilaitos tai rajatarkastusviranomainen.

Joutsenon vastaanottokeskus voi päättää harkinta-ajan myöntämisestä, jatkamisesta ja keskeyttämisestä, jos ihmiskaupan uhri otetaan auttamisjärjestelmään ennen kuin poliisi tai rajatarkastusviranomainen on tehnyt asiaa koskevan päätöksen. Joutsenon vastaanottokeskus/auttamisjärjestelmä tekee harkinta-ajasta ja sen kestosta rekisterimerkinnän UMA-rekisteriin.

Ulkomaalaislain 52 c §:n mukaan Joutsenon vastaanottokeskuksen on ilmoitettava viipymättä harkinta-aikaa koskevista päätöksistään poliisille. Ilmoittaminen on välttämätöntä muun muassa sen vuoksi, että harkinta-aikapäätös laillistaa laittomasti muutoin maassa oleskelevan henkilön oleskelun harkinta-aikana Suomessa. Jos poliisi ei saa tietoa harkinta-ajan olemassa olost, on olemassa riski, että henkilö joutuu maasta poistetuksi.

Harkinta-ajan kuluessa ihmiskaupan uhrin tulee päättää, tekeekö hän viranomaisten kanssa ihmiskaupan uhrille myönnettävän oleskeluluvan edellyttämää yhteistyötä ihmiskaupasta epäiltyjen kiinni saamiseksi. Harkinta-aikana mahdollista uhria tulisi puhuttaa tai kuulustella vain silloin, kun se on välttämätöntä esimerkiksi uhrin läheisten turvaamiseksi. Joutsenon vastaanottokeskuksen antaessa harkinta-ajan uhrin puhuttaminen harkinta-aikana on välttämätöntä ainakin sen selvittämiseksi, onko uhrilla edellytyksiä saada ulkomaalaislain 52 a §:n 1 momentissa säädetty ihmiskaupan uhrin oleskelulupa. Lähtökohtana on, että poliisi oma-aloitteisesti antaa harkinta-ajan kokonaisarvion perusteella ilman, että traumaattisista kokemuksistaan toipuvan uhrin tarvitsee osoittaa erityistä aktiivisuutta asian suhteen.

Harkinta-ajan antamisesta päättää se tutkinnanjohtaja, joka on vastuussa asiasta, jonka yhteydessä harkinta-ajan myöntäminen on tullut esille. Harkinta-ajasta kirjataan S-ilmoitus poliisiasiajn tietojärjestelmään nimikkeellä "Ulkomaalaislain mukainen harkinta-aika". Mikäli harkinta-aikaa ei myönnetä, varsinaista kielteistä harkinta-aikapäätöstä ei tehdä. Harkinta-aika on käytännössä tilapäinen oleskeluoikeus henkilölle/uhrielle, jolla ei ole laillista maassaolo-oikeutta, jolloin asiasta tehdään merkintä UMA-rekisteriin.

Harkinta-aika alkaa sinä päivänä, jona päätös sen antamisesta tehdään. Harkinta-aikapäätöstä annettaessa henkilölle tulee kertoa mahdollisuudesta ja perusteista keskeyttää harkinta-aika. Harkinta-aika voidaan keskeyttää, jos ihmiskaupan uhri on vapaaehtoisesti ja omasta aloitteestaan solminut uudelleen suhteet ihmiskaupasta epäiltyihin tai jos tämä on tarpeen ulkomaalaislain 36 §:n 1 momentissa mainituilla perusteilla (yleisen järjestyksen ja turvallisuuden, kansanterveyden tai Suomen kansainvälisten suhteiden vaarantaminen). Keskeyttämisestä on tehtävä merkintä S-ilmoitukseen.

Harkinta-ajasta sekä sen jatkamisesta on ilmoitettava kirjallisesti ihmiskaupan uhrille. Ilmoitukseen tulee merkitä

- harkinta-ajan tarkoitus
- alkamisajankohta
- kesto
- mahdollisuus keskeyttää harkinta-aika
- perusteet, joilla harkinta-aika voidaan keskeyttää

Mikäli harkinta-aika keskeytetään, siitä on ilmoitettava ihmiskaupan uhrille kirjallisesti. Ilmoitukseen on merkittävä keskeyttämisen peruste. Harkinta-aikapäätöksestä ja sen keskeyttämisestä ei ole valitusoikeutta.

Harkinta-ajan jälkeen Maahanmuuttovirasto voi myöntää ihmiskaupan uhrille ulkomaalaislain 52 a §:n mukaisen niin sanotun ihmiskaupan uhrin oleskeluluvan. Suomessa olevalle ihmiskaupan uhrille myönnetään tilapäinen oleskelulupa, jos

- 1) ihmiskaupan uhrin oleskelu Suomessa on perusteltua ihmiskaupan esitutkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn vuoksi;
- 2) ihmiskaupan uhri on valmis tekemään yhteistyötä viranomaisten kanssa ihmiskaupasta epäiltyjen kiinni saamiseksi; sekä
- 3) ihmiskaupan uhrilla ei ole enää siteitä ihmiskaupasta epäiltyihin.

Jos ihmiskaupan uhri on erityisen haavoittuvassa asemassa, oleskelulupa voidaan myöntää jatkuvana ja riippumatta siitä, täyttyvätkö 1 ja 2 kohdissa säädetyt edellytykset vai ei.

Tämän harkinnan tekemiseksi on tärkeää, että poliisi reagoi välittömästi Maahanmuuttoviraston pyyntöön tällaisissa asioissa ja antaa tietoa esitutkinnan vaiheista.

9 Yhdenvertaisuusvaltuutetun kanssa tehtävä yhteistyö

Yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain (1326/2014) mukaan yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävänä on toimia kansallisena ihmiskaupparaportoitajana, jonka tehtävänä on mm. seurata ihmiskauppaan liittyviä ilmiöitä, kansainvälisten velvoitteiden toteutumista ja kansallisen lainsäädännön toimivuutta sekä raportoida niistä. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävänä on myös antaa ihmiskaupan vastaiseen toimintaan ja uhrin oikeuksien toteutumiseen liittyviä ehdotuksia, suosituksia, lausuntoja ja neuvoja.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun intressissä on varmistaa ihmiskaupan uhrin kokonaisvaltainen auttaminen ja tukeminen. Valtuutettu voi toimia myös ihmiskaupan uhrin avustajana. Kansainvälisten velvoitteiden ja kansallisen

lainsäädännön toimivuuden seuraamiseksi valtuutetun tulee saada tietoa ihmiskauppatutkinnoista. Tämän vuoksi tutkinnanjohtaja ilmoittaa ilman erillistä pyyntöä yhdenvertaisuusvaltuutetulle, kun poliisi avaa esitutkinnan ihmiskauppanimikkeellä. Ilmoitus tehdään myös, jos nimike muuttuu ihmiskaupaksi tutkinnan aikana.

Ilmoittamisen voi tehdä vapaamuotoisesti salatulla sähköpostilla osoitteeseen ihmiskauppa.yvv@oikeus.fi. Ilmoitettavia tietoja ovat esim. ihmiskauppatutkinnan aloittaminen, muut mahdolliset nimikkeet, onko uhri joutunut työperäisen, seksuaalisen vai muun hyväksikäytön uhriksi, onko rikos tapahtunut Suomessa vai ulkomailla, sekä tutkinnanjohtajan ja mahdollisesti jo tiedossa olevan syyttäjän yhteystiedot.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun oikeudesta saada salassa pidettävää tietoa säädetään kyseisen lain 4 §:n 1 momentissa: Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada tässä laissa ja ulkomaislaissa säädettyjen tehtäviensä hoitamiseksi välttämättömät tiedot muilta viranomaisilta maksutta.

Näin ollen yhdenvertaisuusvaltuutetun pyytäessä poliisilta yksilöidysti tehtäviensä hoitamiseksi tarpeellisia tietoja, kuten esitutkintapöytäkirjoja, tiedot tulee antaa viipymättä, ellei poikkeuksellisista tutkinnallisista syistä muuta johdu. Esitutkinnan tai poliisitutkinnan ollessa kesken tutkinnanjohtaja, milloin tai missä laajuudessa tietoja annetaan. Valtuutettua koskee salassapitovelvollisuus.

10 Ihmiskauppaepäilyn vaikutukset maasta poistamispäätöksen täytäntöönpanossa

Poliisihallitus on 4.7.2019 antanut ohjeen *Käännättämistä ja maasta karkottamista koskevan päätöksen täytäntöönpano* (POL-2019-27213), jossa on erikseen otettu huomioon ihmiskaupan uhrit.

Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen 10 artikla velvoittaa varmistamaan, ettei henkilöä, jonka voidaan perustellusti epäillä olevan ihmiskaupan uhri, poisteta maasta ennen kuin tunnistamismenettely on saatettu loppuun. Veloitteen tarkoituksena on varmistaa, että ihmiskaupan uhrilla on mahdollisuus saavuttaa uhrille kuuluvat oikeudet täysimääräisesti. Tämä edellyttää sitä, että uhrilla on mahdollisuus osallistua rikoksen selvittämistä koskevaan prosessiin ja mahdollisuus todistaa rikosoikeudenkäynnissä rikosentekijää vastaan. Maasta poistaminen ennen rikoksen selvittämistä koskevan prosessin päättymistä vaarantaisi usein rikoksen tekijän saamisen vastuuseen teoistaan.

Jos rikos on tapahtunut Suomessa, tunnistamisen saattaminen päätökseen tarkoittaa yleensä esitutkintaviranomaisen tai tuomioistuimen päätöstä asiassa. Jos taas rikos on tapahtunut ulkomailla, niin rikoksen selvittämistä koskeva prosessi tapahtuu käytännössä siinä maassa, jossa rikos on tehty, ellei rikos ole jatkunut Suomeen tultaessa tai valtakunnansyyttäjä ole antanut asiasta syytemääräystä. Tästä johtuen näissä tilanteissa maasta poistaminen on mahdollista ja tarkoituksenmukaista siinä vaiheessa, kun tunnistaminen on viety Suomessa päätökseen siinä määrin, kun se on mahdollista.

Kaikkia Suomessa jätettyjä turvapaikkahakemuksia ei tutkita Suomessa, vaan hakemuksen käsittelystä vastuussa oleva valtio määräytyy EU:n vastuunmäärittämisasetuksen perusteella niin sanotussa Dublin- menettelyssä. Vastuunmäärittämisasetusta soveltavat kaikki EU:n jäsenvaltiot sekä Islanti, Norja ja Sveitsi. Ellei päinvastaista tietoa ole saatavissa, on lähtökohtaisesti voitava luottaa siihen, että turvapaikanhakija voi saada ihmiskaupan uhreille tarkoitettua apua myös muissa vastuunmäärittämisasetusta soveltavissa valtioissa.

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun (KHO: 2017:42) mukaan poliisin on ihmiskaupan uhria palautettaessa, uhrin näin halutessaan, tehtävä yhteistyötä uhrin vastaanottamiseen, suojelemiseen ja avustamiseen toimivaltaisten uhrin kotimaan auttamisjärjestelmän kanssa. Ihmiskaupan uhrin palautusjärjestelyihin on ryhdyttävä riittävän ajoissa ja yhteistyössä auttamisjärjestelmän henkilökunnan kanssa, jotta nämä voivat ilmoittaa kohdemaan ihmiskaupan uhreja auttaville tahoille maasta poistamisesta.

Jos uhri ei anna suostumusta tietojensa luovuttamiseen, maasta poistamisen täytäntöönpanosta vastaavat viranomaiset toteuttavat tarvittavat toimenpiteet, joilla uhrin saataville saatetaan kohdemaan auttamisjärjestelmän tiedot, mikäli niitä pystytään saamaan. Ihmiskaupan uhrin palauttamisessa on pyrittävä ensisijaisesti vapaaehtoisen paluun järjestelyihin. Ihmiskaupan uhrin kieltäytyessä omaehtoisen tai avustetun vapaaehtoisen paluun järjestelyistä hänen maasta poistamisensa voidaan kuitenkin toteuttaa myös poliisin toimesta.

Uhri saa Suomessa tarvitsemansa avun ennen maasta poistamistaan ja avun antamisen vastuu sekä tunnistamisen loppuun saattaminen siirtyy maasta poistamisen jälkeen vastaanottavalle valtiolle. Käytännössä vastuunmäärittämisasetusta sovellettaessa, kansainvälistä suojelua hakenut henkilö, joka on ilmoittanut joutuneensa ihmiskaupan uhriksi ulkomailla, voidaan siirtää siinä vaiheessa vastuuvaltioon, jos rikosta ei tutkita Suomessa sen vuoksi, että rikos on tapahtunut ulkomailla. Tunnistaminen voidaan saattaa päätökseen vastuuvaltiossa, jossa rikoksen on usein ilmoitettu tapahtuneen.

Toipumis- tai harkinta-aikana maasta poistamispäätöstä ei saa panna täytäntöön.

Koska turvapaikkaprosessissa turvapaikanhakijalle korostetaan jo prosessin alkuvaiheessa, että hänen tulee tuoda esiin kaikki asiansa käsittelyyn vaikuttavat seikat, ongelmallisia voivat olla tilanteet, joissa uhriutumiseen vedotaan ja hakijaa esitetään joko hakijan itsensä tai jonkun muun toimijan toimesta auttamisjärjestelmään vasta maasta poistamispäätöksen jälkeen. Erityisen ongelmalliseksi tilanne voi muuttua silloin, jos uhriutumismväite esitetään vasta maasta poistamisen täytäntöönpanon aikana tai välittömästi sitä ennen.

Edellä mainituissa tilanteissa uhriasemaa selvitettäessä on otettava huomioon joidenkin hakijoiden mahdollinen pyrkimys välttää maasta poistaminen antamalla viranomaiselle väärää tietoa, toisin sanoen maasta poistettava voi pyrkiä käyttämään uhriasemaa eräänlaisena viimeisenä keinona tai

verukkeena viranomaistoiminnan estämiseksi ja täytäntöönpanon välttämiseksi.

Maasta poistamispäätöksen jälkeen tehty väite uhritumisesta tulee kuitenkin lähtökohtaisesti aina selvittää ennen maasta poistamispäätöksen täytäntöönpanoa, jollei esimerkiksi tehdyissä turvapaikkaselvityksissä tai muulla tavalla ole jo aikaisemmin selvästi käynyt ilmi, että väite ei voi pitää paikkaansa. On kuitenkin muistettava, että ihmiskaupan tunnusmerkistöön voi liittyä uhrin manipulointia, määräysvaltaan ottamista sekä painostamista, joka osaltaan voi nostaa uhrin kynnystä kertoa kokemuksistaan. Täten myös viime hetkelläkin tuleviin ilmoituksiin tulee pääsääntöisesti reagoida. Käännyttämisen täytäntöönpanosta tulee pidättäytyä, kunnes tunnistamisprosessi on saatettu loppuun.

Poliisiylijohtaja

Seppo Kolehmainen

Poliisitarkastaja

Måns Enqvist

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu asianhallintajärjestelmässä. Poliisi 17.09.2020 klo 15:46. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaa-
mosta.

Liitteet

Keskusrikospoliisin laatimat kysymykset ihmiskaupan uhrin tunnistamiseksi

Jakelu

Poliisiyksiköt

Tiedoksi

Ahvenanmaan poliisiviranomainen
Sinetti-ohjekirjasto/Esikunta
Oikeusministeriö
Maahanmuuttovirasto
Rajavartiolaitos
Sisäasiainministeriön poliisiosasto
Valtakunnansyyttäjän toimisto
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
Joutsenon vastaanottokeskus